

Türkiye’de Köy (Okulu) Kaldı mı?

KÖY OKULLARI DEĞİŞİM AĞI DERNEĞİ

Kuruluş tarihi: 5 Aralık 2016

www.kodegisim.org

bilgi@kodegisim.org

Osmanağa Mah., Söğütlüçeşme Cad.

No: 56, Altın Çarşı - 89 Kadıköy/İstanbul

0216 343 73 43

@kodegisim

Teşekkür

KODA olarak 2016 yılından beri köylerdeki çocukların iyi eğitim alabilmesi için öğretmenleri ve aileleri güçlendirmek üzere çalışıyoruz.

Yürüttüğümüz her programda çalıştığımız alanı daha yakından tanıdık, yeni ihtiyaçlarla karşılaştık, yeni çözümleri ağımıza katılanlarla geliştirdik. Muş'tan Aydın'a, Bursa'dan Batman'a, Kastamonu'dan Şanlıurfa'ya Türkiye'nin dört bir yanından birbirinden farklı anılarla heybemizi doldurduk. Kırsalın, köyün, köy okulunun ve bu ekosistemde yer alan her bir kişinin rolünün önemine tanık olduk. Çocuğun çevresindeki yetişkinlerle sahada bilfiil çalışma yürütürken, yarattığımız etkiyi artırmak kadar, alandaki ihtiyacın da daha görünür olması için her sözümüzü verilerle desteklemenin gerekliliğini gördük. Her krizde kırsalın daha iyisini inşa edebilmek için türlü fırsatlar barındıran bir alan olduğu bilinciyle kırsala özgü politikalar geliştirebilmek, kentlerde yoğunlaşan ilgiden kırsalın hakkı olanı alabilmek, 8 yılda biriktirdiklerimizi sayısal verilerle de aktarabilmek için bu yazı dizisini hazırladık.

Fikir oluştuğunda pandemiye atlatmıştık ancak henüz 6 Şubat Depremleri olmamıştı. 6 Şubat sonrasında köy okuluna dair bildiklerimiz tekrar sınandı. Başlangıçta yazılanlar defalarca silindi, tekrar yazıldı. Bu sırada yolumuz STGM ekibiyle kesişti, birlikte Hatay köylerinde bu yazı dizisinin nereye denk geldiğini anlatmak üzere bir de video hazırladık.

Yazı dizimiz kolektif bir emeğin ürünü. Bu yüzden başta Demet Taşkan, Gökçen Karaman, Hatice Azın, Muhammed Atalay, Okan Pala ve Öykü Kocaman olmak üzere deneyimleri ve fikirleriyle yazılarımıza katkı sunan, yolumuzun kesiştiği tüm ekip üyelerimize;

Anlatmak istediklerimizin gözlere, kulaklara hitap etmesini sağlayan videonun ortaya çıkmasında emeği geçen STGM ekibi üyeleri Ezgi Karataş, Hakan Ataman, Murat Özçelebi ve Özge Azap'a;

Ve 8 yıl boyunca köyünü, okulunu, deneyimlerini bize açan tüm öğretmenlere, öğretmen adaylarına, velilere, muhtarlara, akademisyenlere ve gönüllülere teşekkür ederiz!

Türkiye’de Köy (Okulu) Kaldı mı?

Köy okullarıyla ilgili konuşmaya başladığımızda bize yöneltilen ilk soru, “Türkiye’de köy (okulu) kaldı mı?” oluyor. Öncelikle bu soruya hızlıca bir yanıt verelim: Evet, kaldı. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye nüfusunun %17,3’üne karşılık gelen 14,7 milyon insan kır olarak sınıflandırılan bölgelerde yaşıyor. Bu insanların 2,8 milyonu 15 yaşın altında. Türkiye’de her 100 çocuktan 15’i, bulundukları yerde eğitim görebilmek için, köylerdeki eğitim imkânlarına ihtiyaç duyuyor.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen nüfus sayımları, 1927-1960 yılları arasında köy nüfusunun kent nüfusundan daha fazla olduğunu söylüyordu¹. 2012 yılına gelindiğinde ise resmî veriler, yaklaşık her dört kişiden birinin (nüfusun %22,7’sinin) belde ve köylerde ikamet ettiğini gösteriyordu². Aynı yıl köy tanımını ve köylerin toplam nüfusunu belirsizleştiren yeni bir düzenleme getirildi: 6360 sayılı “Büyükşehir Kanunu”³ ile birlikte, yeni kurulan 14 büyükşehir belediyesinin de eklenmesiyle toplam sayısı 30’a çıkan büyükşehirlerde 16 bin köy ve beldenin tüzel kişiliği kaldırıldı; bu yerleşim yerleri büyükşehirlerin mahallelerine dönüştürüldü. Böylelikle Türkiye’deki köy sayısı yaklaşık 34 binden 18 bine düşerken⁴, “köy nüfusu” olarak ifade ettiğimiz sayı da pratikte değilse de resmî sayılarda yaklaşık %60 oranında azaldı. Nitekim 2013 yılına gelindiğinde, TÜİK verilerine göre, belde ve köylerde ikamet eden nüfusun Türkiye nüfusuna oranı %22,7’den %8,7’ye düşmüştü⁵. 6360 sayılı kanunun getirdiği bazı sorunların giderilmesi için 2021 tarihli bir yönetmelikle⁶, köylerden mahalleye dönüşen ancak kırsal yerleşim özelliği devam eden yerleşim yerlerinin başvuru yoluyla “Kırsal Mahalle” veya “Kırsal Yerleşik Alan” olarak tanımlanabilmesine imkân verildi. Bu düzenleme, kırsaldaki bazı sorunların çözümüne katkıda bulursa da veri karmaşasının artmasına neden oldu.

Bu durumu aşmak üzere TÜİK, 2023 yılı Mayıs ayında, 2022 yılı nüfus istatistiklerini, yerleşim yerlerinin tüzel kişiliklerinden bağımsız, kent-kır yapısını daha doğru yansıtan üçlü bir sınıflandırma üzerinden açıkladı⁷. Yoğun Kent, Orta Yoğun Kent ve Kır şeklindeki ayrıma dayanan bu değerlendirme, Türkiye nüfusunun %17,3’üne karşılık gelen 14,7 milyon kişinin “kır” olarak sınıflandırılan ve Türkiye yüzölçümünün %93,5’ini oluşturan alanlarda yaşadığını ve bu nüfusun 2,8 milyonunun 15 yaşın altındaki çocuklardan oluştuğunu ortaya koydu.

“Türkiye’de köy (okulu) kaldı mı?” sorumuza dönecek olursak, TÜİK’in “kır” olarak sınıflandırdığı alanlarda şu anda kaç tane okulun faal durumda olduğunu gösteren bir veri bulunmuyor.

¹ Kaştan, Y. (2006). Cumhuriyet döneminde nüfus hareketlerinin fonksiyonu. Türk Coğrafya Kurumu Dergisi, (43), 65-76.

² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2013). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2012.

³ Resmî Gazete. (2012, 6 Aralık). On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun (Sayı: 28489).

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021). Ulusal kırsal kalkınma stratejisi (2021-2023).

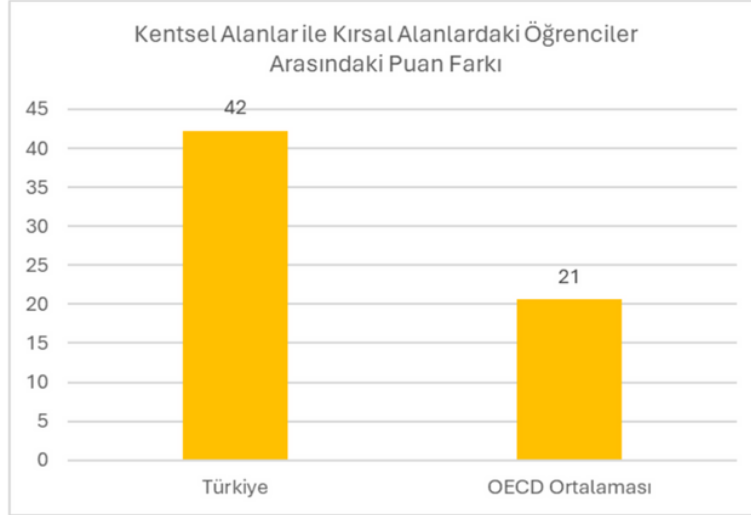
⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2014). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2013.

⁶ Resmî Gazete. (2021, 15 Nisan). Kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan yönetmeliği (Sayı: 31455).

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Kent kır nüfus istatistikleri 2022.

Ancak bu alanlarda yaşayan 2,8 milyon çocuğun varlığı, köy okulu kalıp kalmadığı sorusunu anlamsızlaştırıyor ve yerine “Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan çocuk nüfusa yeterince nitelikli bir eğitim ulaştırabiliyor muyuz?” sorusunu sormamızı gerektiriyor. Bu sorunun yanıtını, OECD tarafından geliştirilen ve üç yılda bir, 15 yaş grubundaki çocukların bilgi ve becerilerini araştıran Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) sonuçlarında somutlaştıralım⁸.

2018 PISA sonuçlarından elde edilen bu grafik, okuma, fen bilimleri ve matematik puanlarının ortalaması üzerinden, kentlerdeki öğrencilerin, kırsal alanlardaki akranlarından ne kadar yüksek performans gösterdiğini ortaya koyuyor. Grafik, OECD ülkelerinde kentlerde eğitim gören öğrencilerin kırsaldaki akranlarından ortalama 21 puan daha yüksek performans gösterdiğini, kırsalda eğitimin dezavantajları konusunda bu ülkeler ile ortaklaştığımızı gösteriyor. Öte yandan Türkiye’de kent ve kırdaki öğrencilerin puanları arasındaki fark OECD ortalamasının iki katı kadar (42). Yani kent ve kır arasında eğitimdeki eşitsizlik, OECD ülkelerine kıyasla Türkiye’de daha derin.

Yine bir soru ile devam edelim: Türkiye’de kır ve kent arasında eğitimdeki nitelik farkını derinleştiren etmenler neler?

Öncelikle kök nedenlerden, yani yapısal etmenlerden bahsedelim. Başat ekonomik faaliyetin tarımsal üretim olması, birincil ilişkilerin yaygınlığı, düşük nüfus yoğunluğu, eğitim ortamlarında uyarınların azlığı gibi pek çok özellik, köylerdeki öğrencilerin kentlerdeki akranlarından farklı bir bağlamda eğitim gördükleri anlamına geliyor. Buna rağmen köylerdeki eğitimle kentlerdeki eğitim aynı müfredata tabi ve ortak bir kriter seti çerçevesinde değerlendiriliyor. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) geliştirdiği ve Mayıs 2024’te onaylanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli de kırsalda eğitimin özgünlüklerine ve ihtiyaçlarına yanıt vermekte yetersiz kalıyor. Hâl böyle olunca bir köy öğretmeni sınıfında öğrencilerinin bağ kuramadığı içerikleri aktarmak zorunda kalabiliyor.

⁸ OECD (2022), Student achievement in Türkiye: findings from PISA and TIMSS international assessments, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/c8a84283-en>.

“Derste çocuklara otobüse ön kapıdan binilir, arka kapıdan inilir diye anlattım. Ertesi gün bir öğrencim geldi, “Öğretmenim ön kapıdan binmeme izin vermediler ki!” dedi. Köyde yalnızca dolmuş var, onun da yolcuların inip bindiği tek kapısı var haliyle. Çocuk hayatında otobüs görmemiş, bu bilgiyi nerede kullanacağını bilmiyor.”

Köy Öğretmeni

Yakın geçmişte kırsalda eğitime odaklanan başka düzenlemeler de köylerin ihtiyacını gözetken istikrarlı ve tutarlı bir politika yaklaşımının varlığına işaret etmiyor. Örneğin, kırsalda öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere geliştirilen ancak özellikle son yıllarda adeta bir istihdam politikası haline gelen ücretli öğretmenlik uygulamasının yanı sıra eş durumundan tayin, kadro açığının kapatılamaması, merkeze çok uzak okullarda görev yapan öğretmenlerin rapor kullanımı ya da görevlendirme istemesi gibi durumların yoğun yaşanması kırsal bölgelerdeki eğitimin sürekliliğini ve niteliğini olumsuz etkilenmesine sebep olabiliyor.

Köylere özgü istikrarlı bir eğitim politikasının olmaması, yalnızca bugüne ait bir durum değil. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Köy Eğitim Kursları, Köy Kiraathaneleri, Köy Ebe Okulları gibi okullar ile Halkevleri ve Halkodaları açılması, köy öğretmenlerinin eğitiminde hangi modelin esas alınacağına dair tartışmaların⁹ yürütülmesi, köy okulları ve köylerde eğitim ile ilgili araştırmalar yapılabilmesi amacıyla komisyon kurulması, köy okullarına özel müfredat hazırlanması, 4491 sayılı Kanun ile Köy Enstitülerinin kurulması, 3238 sayılı Köy Eğitim Kanunu ile öğretmenin köyün içinden yetiştirilmesinin sağlanması gibi pek çok çalışma yürütülse de bu çabaları anlamlı bir bütün haline getiren bir rota izlenmiyor.

20. yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde eğitimde birlik politikası vurgusunun ağır basması ile birlikte özel olarak kırsalda eğitimin ihtiyaçlarını dikkate alan girişimler giderek azalıyor.

Bu yapısal çerçevenin alt başlıklarında, kırsaldaki eğitimi dezavantajlı kılan somut etmenler yer alıyor. **İlk olarak** köylerde öğrenci sayısının az olması ve öğretmen atamalarının öğrenci yoğunluğu baz alınarak yapılması, çocukların rehberlik ve branş öğretmenlerine erişimini azaltıyor. Bu da eğitsel çeşitlilik açısından köyün imkânlarını daha kısıtlı hale getiriyor. **İkinci etmen**, eğitim fakültelerinde yetişen öğretmen adaylarının aldığı eğitimin onları köydeki eğitimin koşullarına, özellikle de birleştirilmiş sınıflı yapıda eğitim vermeye yeterince hazırlamıyor oluşu. Eğitim fakültesindeki eğitimi boyunca kırsaldaki okullarla hiç temas etmeyen bir öğretmen adayı, köye atandığında oradaki şartlara uyum sağlamakta zorlanabiliyor. **Üçüncü bir etmen** de köylerde sıkça karşımıza çıkan taşınmalı eğitim uygulaması. Köylerinde okul olmayan öğrencilerin yararlandığı bu seçenek, henüz aileden uzaklaşma ve kendi ihtiyaçlarını karşılama yaşına gelmemiş öğrenciler için gününbirlik bir mücadele anlamına geliyor. Son olarak köylerde yaşayan ailelerin eğitime yönelik yaklaşımlarından da bahsetmeliyiz. Büyük ölçüde sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle şekillenen bu yaklaşımda eğitim, ailenin diğer ihtiyaçları arasında öncelikli bir yere sahip olamıyor. Çocukların geniş ailelerde üstlendikleri bakım sorumlulukları ve tarımsal üretimdeki görevleri devamsızlığa neden oluyor.

⁹ Sarı, M., & Uz, E. (2017). Cumhuriyet döneminde köy eğitim kursları. Turkish History Education Journal, 6(1), 29-55.

Velilerin eğitimin gerekliliğine olan inançlarının zayıf olması, çocuklarının gelişimine zaman ayırma ve öğretmenlerle iş birliği yapma motivasyonlarını azaltıyor. Tüm bunlar öğrencilerin kendilerine sunulan eğitimden edindikleri faydayı azaltıyor.

Peki kırsalda eğitim, dezavantajlı yönleri nedeniyle, kolaylıkla gözden çıkarılabilir mi?

Elbette hayır. Bir kere köylerdeki eğitim yalnızca dezavantajlardan oluşmuyor. Örneğin köy okullarında sıklıkla rastlanan, farklı kademelerden öğrencilerin aynı sınıfta eğitim gördüğü birleştirilmiş sınıf modeli, öğretmen eksikliği ve sınırlı kaynaklar nedeniyle başvuru bir çözüm olarak düşünülse de güçlü eğitim sistemlerine sahip ülkelerde akran öğrenmesi gibi avantajları nedeniyle tercih edilen bir uygulama olarak karşımıza çıkıyor. Doğanın sunduğu imkânlardan ve geniş açık alanlardan yararlanabilmek, çocukların ekosistemindeki yetişkinlerle eğitimi destekleyen bağlar kurabilmek ve az sayıdaki öğrencinin bireysel gelişim ihtiyaçlarını yakından takip edebilmek de köylerdeki eğitimin sunduğu avantajlar arasında yer alıyor.

Bunun yanında, köydeki bir okul, hiçbir zaman yalnızca bir okuldaki ibaret değil. Köy okulları, topluluk içi sosyal bağları kuvvetlendiren ve beşeri sermayeyi zenginleştiren bir sosyalleşme, iletişim ve gelişim alanı; çocuklar için ise bir güvenli alan görevi görüyor. Özellikle öğretmenlerin lojman gibi bir barınma imkânı bulabildiği köylerde öğretmen-köy arasında kurulan bağlar yerel kalkınmanın önemli bir unsuruna dönüşebiliyor. Öğretmenler, İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile olan resmî bağları nedeniyle kır ile kent arasındaki iletişimi kuruyor ve köyün ihtiyaçlarını görünür hale getiriyor. Bunun yanında köyler, okulları ve öğretmenleriyle, kriz zamanlarında bir direnç unsuru oluşturuyor. Köy okullarının kapatılmasını meşrulaştıran nüfus yoğunluğunun düşüklüğü argümanı, kriz zamanlarında bir avantaja dönüşüyor. Pandemi döneminde ve 6 Şubat depremlerinin ardından kentli nüfusun ilk tepkisinin köylere gitmek olması bunun bir göstergesi. Köy okulları kapatıldığında ise hem eğitimdeki avantajlardan hem de köyün direncini güçlendiren ve yerel kalkınmayı destekleyen bir unsurdan feragat edilmiş oluyor.

Kırsalda eğitime dair burada değindiğimiz konuların her biri daha kapsamlı ve detaylı bir değerlendirmeyi hak ediyor. Bu yazı dizisinin amacı tam da bu. İlk yazının başlığında bu konu üzerine çalışanlar için cevabı çok bariz ve net bir soru sormayı tercih ettik. Bu temel soru ekseninde kırsalda eğitim meselesinin neden herkes tarafından sahiplenilmesi gerektiğini özetlemeye çalıştık. Takip eden yazılarda kırsalda eğitime yönelik değerlendirmeleri, birbirlerine yürüme mesafesindeki iki köyün bile bambaşka zorluklara ve fırsatlara sahip olduklarını bilerek “Köyde okul kaldı mı?” ekseninden öteye hep birlikte taşıyacağız.

